

Sveriges fåglar

2019

Hur går det för Sveriges fåglar
med särskilt fokus på läget i skogen?

Innehåll

- 3 Hur går det för Sveriges fåglar?
- 4 Talrika och vitt spridda häckande arter
- 10 Ovanliga och lokalt häckande arter
- 14 Lite skogshistoria
- 15 Ett mörkt kvartsekel för skogens fåglar
- 18 Fler fåglar i skogen men trenden viker
- 20 Lavskrikan i centrum för debatten
- 22 Fjällnära skogar värdefulla
- 24 Fågelfaunans förändring på en sydsvensk skogsgård
- 26 Var med och inventera!
- 27 Vilka är vi?

Denna publikation bygger på resultat från inventeringar gjorda till och med 2018.

Producerad av BirdLife Sverige i samarbete med Svensk fågeltaxering vid Lunds universitet och ArtDatabanken vid SLU.

Denna sida: Talbit
Foto: Anders Wirdheim

Omslag: Tretåig hackspett
Foto: Tomas Lundquist/N

Hur går det för Sveriges fåglar?

Hur går det för Sveriges fåglar? Frågan är relevant ur flera perspektiv. I riksdagsbeslut och genom att ansluta oss till internationella konventioner har Sverige som nation förbundit sig att stoppa förlusterna av biologisk mångfald. Dessutom har fåglarna ett stort värde som indikatorer på tillståndet i vår miljö. Eftersom de är både synliga och ljudliga och oftast aktiva under dygnets ljusa timmar, är de betydligt lättare att följa än de flesta andra organismgrupper. Slutligen har alla organismer ett värde i sig, och vi bör ha en skyldighet att lämna en lika rik värld till våra efterkommande som den vi själva haft möjlighet att uppleva.

I snart 75 år har *BirdLife Sverige* (Sveriges Ornitologiska Förening) följt och dokumenterat landets fågelfauna. Sedan 1970-talet har denna verksamhet utökats och förstärkts av mera vetenskapliga inventeringar inom ramen för det som idag är *Svensk Fågeltaxering*. Dessa inventeringar drivs av Lunds universitet och finansieras av Naturvårdsverket och landets länsstyrelser. Även *ArtDatabanken* vid Sveriges Lantbruksuniversitet samt landets fågelstationer bidrar i väsentlig grad till att utvecklingen hos våra fåglar följs.

I mångt och mycket bygger denna verksamhet på insatser från frivilliga; varje år deltar fler än 700 personer i Svensk Fågeltaxerings inventeringar och många fler bidrar till den samlade kunskapen genom att medverka i olika projekt eller rapportera sina observationer.

Vi vågar påstå att vi idag har en bra bild av hur det går för Sveriges fåglar, såväl i landet som helhet som i olika landskapstyper. Denna kunskap växer dessutom genom att vi under senare tid utökat inventeringsprogrammen. Samtidigt är det viktigt att påpeka att fågelfaunan är föränderlig och att den ständigt påverkas av olika faktorer i omvärlden. Detta gäller inte minst hur vi utnyttjar och påverkar naturen.

Tanken är att vi från och med föregående års rapport (*Sveriges fåglar 2018*) ska publicera en årlig sammanställning över tillståndet för Sveriges fåglar. I en cykel på några år tittar vi närmare på några av de dominerande landskapstyperna samt på klimatets påverkan. Det kommer att handla om fåglarna i jordbrukslandskapet, skogen, kusten och havet, sjöarna och vattendragen, fjällen samt de urbana miljöerna.

Serien inleddes med ett fokus på klimatförändringarna och vi fortsätter med en mycket aktuell fråga: Hur går det för fåglarna i det svenska skogslandskapet?

Foto: Åke Lindström

Ett särskilt tack till alla inventerare!

Fågelövervakningen i Sverige drivs av statliga institutioner och BirdLife Sverige, men den är beroende av många frivilliga fågelskådares insatser. Utan den tid och det engagemang dessa lägger ner skulle vår kunskap om fåglarna inte ha varit lika omfattande.

Vi vill därför rikta ett särskilt tack till alla som lägger ner tid på att inventera, räkna och rapportera fåglar. Den tid som var och en av dessa lägger ner varierar, men varje bidrag är värdefullt. Om du är en av alla dessa frivilliga – stort TACK!

Om du ännu inte tillhör denna skara, varför inte fundera över att medverka i något av de många övervakningsprogram som finns?

Läs mera om dessa på sid. 26.

Talrika och vitt spridda häckande arter

Övervakning av populationsförändringar hos vanliga och vitt spridda häckande fåglar är viktig av flera skäl: vi kan se förändringar hos enskilda arter, vi kan få tidiga varningssignaler som kan ha betydelse för hela livsmiljöer eller ekosystem och vi får möjlighet att följa upp och bedöma effektiviteten av politiska beslut inom natur- och miljöområdet.

Svensk fågeltaxering driver sedan många år flera inventeringsprogram, idag med hjälp av totalt fler än 700 personer. År 2018 gjordes 779 midvinterräkningar av sjöfågel, 573 vinter- och 201 sommarpunktrutter, 504 standardrutter, 151 natttrutter, 369 sjöfågelrutter under häckningstid, 200 rutor inom kustfågelinventeringen och 148 septemberräkningar av sjöfågel.

Midvinterräkningarna av sjöfågel har pågått sedan sent 1960-tal. Motsvarande septemberinventeringar startade i början av 1970-talet. Vinter- och sommarpunktrutterna har genomförts sedan mitten av 1970-talet, standardrutterna startades 1996, medan de övriga programmen är relativt nystartade.”

Samtliga delprogram är värdefulla, men särskilt standardrutterna bör framhävas eftersom dessa dels är jämnt fördelade över landet och dels är fastlagda i förväg. Den enskilda inventören kan alltså inte påverka ruttens sträckning utan ska följa en 8 km lång runda i form av en kvadrat med 2 km sida. Detta innebär att rutterna ger en representativ bild av den svenska fågelfaunan. Sedan starten 1996 har landets 716 standardrutter inventerats i genomsnitt tolv gånger.

Det ska betonas att ett mindre antal arter, främst nattaktiva eller sådana med specifika biotopkrav, inte fångas upp i tillräcklig grad inom systemet. Dessa brister kommer delvis att avhjälpas genom de nya inventeringssystem som startats under senare år.

I följande tabell redovisas resultatet av de fasta standardrutterna i två perspektiv, ett längre på 20 år och ett kortare på 10 år.

Sångsvanen har ökat i antal och spridit sig i landet. Foto: Niclas Ahlberg/N

Tabell 1. Översikt över antalsförändringar under 20 respektive 10 år hos svenska häckande arter där minst 5 individer per år inräknas på standardrutterna. I de flesta fall är detta talrika och väl spridda, huvudsakligen dagaktiva fågelarter.

Denna tabell listar alla arter som det går att beräkna en trend för baserat på standardrutterna och där fler än fem individer observerats per år. I tabellen anges beräknat antal par i Sverige 2018 och det genomsnittliga antalet fåglar som räknas per år (2009–2018). För de 20 respektive 10 senaste åren anges den totala procentuella förändringen i antal över perioden, förändringens statistiska säkerhet (signifikans) samt symboler som översiktligt anger riktning på antalsförändringarna.

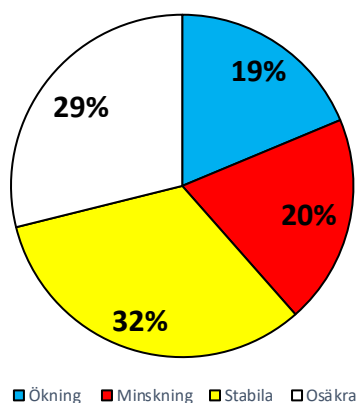
▲▲=Kraftig ökning, har ökat signifikant med > 5% per år. ▲=Måttlig ökning, har ökat signifikant med < 5% per år.
▼▼=Kraftig minskning, har minskat signifikant med > 5% per år. ▼=Måttlig minskning, har minskat signifikant med < 5% per år.
= (likhetstecken) Stabil: ingen säker förändring i antal samt liten variation mellan åren.
(≈) Osäker: ingen säker förändring i antal samt stor variation mellan åren.
, **, ** eller *** visar att förändringen i antal är statistisk säkerställd. Ju fler stjärnor, desto högre säkerhet. NS betyder att ingen statistiskt säker förändring kan påvisas.

Art	Vetenskapligt namn	Population 2018 (par)	ind. /år	20 år (1999–2018)			10 år (2009–2018)		
				total förändr.	Sign.	Trend	total förändr.	Sign.	Trend
Knölsvan	<i>Cygnus olor</i>	7 500	128	34	NS	=	20	NS	(≈)
Sångsvan	<i>Cygnus cygnus</i>	8 500	262	86	***	▲	55	**	▲▲
Sädgås	<i>Anser fabalis</i>	420	12	–80	**	▼▼	–39	NS	(≈)
Grågås	<i>Anser anser</i>	41 000	1101	332	***	▲▲	78	***	▲▲
Kanadagås	<i>Branta canadensis</i>	13 000	450	–19	*	▼	3	NS	=
Gravand	<i>Tadorna tadorna</i>	5 300	87	–32	*	▼	–24	NS	(≈)
Bläsand	<i>Anas penelope</i>	17 000	29	–68	***	▼▼	–12	NS	(≈)
Snatterand	<i>Anas strepera</i>	3 000	11	422	NS	(≈)	65	NS	(≈)
Kricka	<i>Anas crecca</i>	76 000	126	–39	***	▼	–22	NS	(≈)
Gräsand	<i>Anas platyrhynchos</i>	200 000	577	13	NS	=	2	NS	=
Skedand	<i>Anas clypeata</i>	1 900	6	–62	NS	(≈)	–3	NS	(≈)
Vigg	<i>Aythya fuligula</i>	75 000	209	–19	NS	=	56	**	▲▲
Sjöorre	<i>Melanitta nigra</i>	6 100	42	–20	NS	(≈)	–29	NS	(≈)
Svärta	<i>Melanitta fusca</i>	7 100	32	–29	NS	(≈)	27	NS	(≈)
Alfågel	<i>Clangula hyemalis</i>	900	22	–51	NS	(≈)	–37	NS	(≈)
Ejder	<i>Somateria mollissima</i>	59 000	433	–39	*	▼	–17	NS	(≈)
Knipa	<i>Bucephala clangula</i>	65 000	316	–24	**	▼	–6	NS	=
Salskrake	<i>Mergellus albellus</i>	1 100	5	–91	NS	(≈)	–54	NS	(≈)
Småskrake	<i>Mergus serrator</i>	21 000	82	–31	*	▼	–13	NS	(≈)
Storskrake	<i>Mergus merganser</i>	34 000	161	6	NS	=	80	***	▲▲
Järpe	<i>Bonasa bonasia</i>	64 000	57	–15	NS	=	–32	*	▼
Dalripa	<i>Lagopus lagopus</i>	190 000	106	–66	***	▼▼	35	*	▲
Fjällripa	<i>Lagopus mutus</i>	124 000	74	32	NS	(≈)	229	***	▲▲
Orre	<i>Lyrurus tetrix</i>	116 000	403	5	NS	=	–24	**	▼
Tjäder	<i>Tetrao urogallus</i>	350 000	200	19	*	▲	–3	NS	=
Fasan	<i>Phasianus colchicus</i>	31 000	165	–45	***	▼	–20	*	▼
Smålom	<i>Gavia stellata</i>	1 600	85	44	**	▲	4	NS	=
Storlom	<i>Gavia arctica</i>	6 200	204	–2	NS	=	–6	NS	=
Skäggdopping	<i>Podiceps cristatus</i>	22 000	106	102	**	▲	33	NS	(≈)
Gråhakedopping	<i>Podiceps grisegena</i>	1 100	6	–29	NS	(≈)	–60	NS	(≈)
Svarthakedopping	<i>Podiceps auritus</i>	2 000	11	135	NS	(≈)	37	NS	(≈)
Storskarv	<i>Phalacrocorax carbo</i>	40 000	1004	684	***	▲▲	–29	*	▼
Rördrom	<i>Botaurus stellaris</i>	600	9	3	NS	=	24	NS	(≈)
Gråhäger	<i>Ardea cinerea</i>	7 000	78	–16	NS	=	55	**	▲▲
Bivråk	<i>Pernis apivorus</i>	6 600	16	28	NS	=	–4	NS	(≈)
Röd glada	<i>Milvus milvus</i>	4 500	50	427	***	▲▲	61	**	▲▲
Havsörn	<i>Haliaeetus albicollis</i>	900	15	666	**	▲▲	66	NS	(≈)
Brun kärrhök	<i>Circus aeruginosus</i>	1 500	28	58	*	▲	8	NS	=
Duvhök	<i>Accipiter gentilis</i>	7 600	16	–28	NS	=	17	NS	(≈)
Sparvhök	<i>Accipiter nisus</i>	44 000	26	33	NS	=	31	NS	(≈)
Ormvråk	<i>Buteo buteo</i>	31 000	205	4	NS	=	15	NS	=

Art	Vetenskapligt namn	Population 2018 (par)	ind. /år	20 år (1999–2018)			10 år (2009–2018)		
				total förändr.	Sign.	Trend	total förändr.	Sign.	Trend
Fjällvråk	<i>Buteo lagopus</i>	3 000	22	–39	NS	=	283	*	▲▲
Kungsörn	<i>Aquila chrysaetos</i>	680	7	–42	NS	(≈)	–6	NS	(≈)
Fiskgäse	<i>Pandion haliaetus</i>	4 100	42	7	NS	=	1	NS	=
Tornfalk	<i>Falco tinnunculus</i>	9 600	51	84	***	▲	139	***	▲▲
Stenfalk	<i>Falco columbarius</i>	4 300	12	–64	***	▼▼	8	NS	(≈)
Lärkfalk	<i>Falco subbuteo</i>	3 500	21	139	**	▲	1	NS	(≈)
Kornknarr	<i>Orex lagopus</i>	1 000	5	–71	**	▼▼	–55	NS	(≈)
Sothöna	<i>Fulica atra</i>	42 000	48	52	NS	(≈)	68	*	▲
Trana	<i>Grus grus</i>	44 000	787	115	***	▲	32	**	▲
Strandskata	<i>Haematopus ostralegus</i>	8 000	157	–12	NS	=	–15	NS	=
Större strandpipare	<i>Charadrius hiaticula</i>	15 000	75	122	*	▲	3	NS	=
Mindre strandpipare	<i>Charadrius dubius</i>	1 800	6	21	NS	(≈)	–33	NS	(≈)
Fjällpipare	<i>Charadrius morinellus</i>	3 600	28	35	NS	(≈)	15	NS	(≈)
Ljungpipare	<i>Pluvialis apricaria</i>	110 000	680	12	NS	=	–3	NS	=
Tofsvipa	<i>Vanellus vanellus</i>	45 000	626	–25	***	▼	–29	**	▼
Mosnäppa	<i>Calidris temminckii</i>	6 000	16	–7	NS	(≈)	–16	NS	(≈)
Skärnäppa	<i>Calidris maritima</i>	1 800	14	112	NS	(≈)	–28	NS	(≈)
Kärnäppa (nordl.)	<i>Calidris a. alpina</i>	22 500	51	87	NS	(≈)	106	*	▲▲
Myrsnäppa	<i>Limicola falcinellus</i>	5 900	6	–49	NS	(≈)	–7	NS	(≈)
Brushane	<i>Calidris pugnax</i>	25 000	21	–66	**	▼▼	–14	NS	(≈)
Enkelbeckasin	<i>Gallinago gallinago</i>	160 000	410	16	*	▲	9	NS	=
Morkulla	<i>Scolopax rusticola</i>	580 000	70	21	NS	=	10	NS	=
Småspov	<i>Numenius phaeopus</i>	11 000	191	22	NS	=	–33	**	▼
Storspov	<i>Numenius arquata</i>	6 100	162	–39	***	▼	–28	**	▼
Svartsnäppa	<i>Tringa erythropus</i>	4 300	21	–45	*	▼	14	NS	(≈)
Rödbena	<i>Tringa totanus</i>	27 000	227	64	***	▲	18	NS	=
Gluttsnäppa	<i>Tringa nebularia</i>	29 000	319	3	NS	=	7	NS	=
Skogssnäppa	<i>Tringa ochropus</i>	49 000	500	67	***	▲	1	NS	=
Grönben	<i>Tringa glareola</i>	130 000	691	6	NS	=	–1	NS	=
Drillsnäppa	<i>Actitis hypoleucos</i>	92 000	191	–25	**	▼	–26	**	▼
Smalnäbb. simsnäppa	<i>Phalaropus lobatus</i>	19 000	24	–45	NS	(≈)	–43	NS	(≈)
Fjällläbb	<i>Stercorarius longicaudus</i>	13 000	91	15	NS	(≈)	–14	NS	(≈)
Dvärgmå	<i>Hydrocoloeus minutus</i>	2 800	68	–54	NS	(≈)	87	NS	(≈)
Skrattmå	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	98 000	1437	–33	***	▼	–13	NS	=
Fiskmå	<i>Larus canus</i>	100 000	1873	–3	NS	=	–3	NS	=
Silltrut	<i>Larus fuscus</i>	15 800	296	18	NS	=	66	**	▲▲
Gråtrut	<i>Larus argentatus</i>	61 000	819	–49	***	▼	–22	*	▼
Havstrut	<i>Larus marinus</i>	8 000	182	–50	***	▼	–32	*	▼
Fisktärna	<i>Sterna hirundo</i>	25 000	252	34	*	▲	–20	NS	=
Silvertärna	<i>Sterna paradisaea</i>	41 000	208	–29	NS	=	32	NS	(≈)
Småtärna	<i>Sternula albifrons</i>	630	6	–91	NS	(≈)	–75	NS	(≈)
Tamduva	<i>Columba livia (domest.)</i>	80 000	207	34	NS	=	77	**	▲▲
Skogsduva	<i>Columba oenas</i>	12 000	171	52	**	▲	–10	NS	=
Ringduva	<i>Columba palumbus</i>	980 000	4111	46	***	▲	–1	NS	=
Turkduva	<i>Streptopelia decaocto</i>	3 100	12	–9	NS	=	–7	NS	(≈)
Gök	<i>Cuculus canorus</i>	67 000	1345	14	***	▲	–18	***	▼
Hökuggla	<i>Surnia ulula</i>	2 300	12	39	NS	(≈)	352	*	▲▲
Kattuggla	<i>Strix aluco</i>	18 000	8	95	NS	(≈)	8	NS	(≈)
Jorduggla	<i>Asio flammeus</i>	1 700	8	–34	NS	(≈)	47	NS	(≈)
Tornseglare	<i>Apus apus</i>	259 000	1178	–46	***	▼	–4	NS	=
Göktyta	<i>Jynx torquilla</i>	25 000	95	69	***	▲	–19	NS	=
Gråspett	<i>Picus canus</i>	1 900	6	–27	NS	(≈)	–50	NS	(≈)
Gröngöling	<i>Picus viridis</i>	18 000	149	–4	NS	=	17	NS	=

Art	Vetenskapligt namn	Population 2018 (par)	ind. /år	20 år (1999–2018)			10 år (2009–2018)		
				total förändr.	Sign.	Trend	total förändr.	Sign.	Trend
Spillkråka	<i>Dryocopus martius</i>	24 000	269	–28	***	▼	0	NS	=
Större hackspett	<i>Dendrocopos major</i>	210 000	1032	53	***	▲	–3	NS	=
Mindre hackspett	<i>Dendrocopos minor</i>	4 200	16	34	NS	(≈)	–47	*	▼
Tretåig hackspett	<i>Picoides tridactylus</i>	7 900	32	40	NS	=	–16	NS	(≈)
Trädlärka	<i>Lullula arborea</i>	15 000	40	–11	NS	=	–1	NS	=
Sånglärka	<i>Alauda arvensis</i>	800 000	1308	–23	***	▼	–2	NS	=
Backsvala	<i>Riparia riparia</i>	26 000	88	–58	***	▼	13	NS	(≈)
Ladusvala	<i>Hirundo rustica</i>	183 000	1170	19	**	▲	4	NS	=
Hussvala	<i>Delichon urbica</i>	60 000	453	–46	***	▼	–17	NS	=
Trädpiplärka	<i>Anthus trivialis</i>	2 360 000	4808	26	***	▲	3	NS	=
Ängspiplärka	<i>Anthus pratensis</i>	1 104 000	1552	–11	*	▼	38	***	▲
Gulärta (sydl.)	<i>Motacilla f. flava</i>	50 000	84	156	***	▲▲	63	*	▲▲
Gulärta (nordl.)	<i>Motacilla flava thunbergi</i>	414 000	635	–9	NS	=	10	NS	=
Forsärta	<i>Motacilla cinerea</i>	11 000	16	177	**	▲▲	135	**	▲▲
Sädesärta	<i>Motacilla alba</i>	291 000	806	–10	*	▼	–15	**	▼
Sidensvans	<i>Bombycilla garrulus</i>	126 000	126	264	***	▲▲	203	***	▲▲
Strömstare	<i>Cinclus cinclus</i>	10 000	9	46	NS	(≈)	–22	NS	(≈)
Gärdsmyg	<i>Troglodytes troglodytes</i>	857 000	1820	97	***	▲	138	***	▲▲
Järnsparv	<i>Prunella modularis</i>	552 000	963	24	***	▲	–16	**	▼
Rödhake	<i>Erithacus rubecula</i>	3 847 000	3943	18	***	▲	6	*	▲
Näktergal	<i>Luscinia luscinia</i>	27 000	202	–20	**	▼	–20	**	▼
Blåhake	<i>Luscinia svecica</i>	231 000	161	–24	NS	=	–12	NS	=
Rödstjärt	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	905 000	1862	32	***	▲	–8	*	▼
Buskskvätta	<i>Saxicola rubetra</i>	215 000	569	–23	***	▼	–14	*	▼
Stenskvätta	<i>Oenanthe oenanthe</i>	290 000	350	–11	NS	=	0	NS	=
Ringtrast	<i>Turdus torquatus</i>	9 200	42	102	*	▲	3	NS	=
Koltrast	<i>Turdus merula</i>	1 815 000	3551	15	***	▲	–3	NS	=
Björktrast	<i>Turdus pilaris</i>	594 000	1400	–39	***	▼	–8	NS	=
Taltrast	<i>Turdus philomelas</i>	1 930 000	3608	32	***	▲	–17	***	▼
Rödvingetrast	<i>Turdus iliacus</i>	797 000	1953	–21	***	▼	–12	**	▼
Dubbeltrast	<i>Turdus viscivorus</i>	470 000	706	120	***	▲	21	**	▲
Gräshoppsångare	<i>Locustella naevia</i>	4 600	18	–2	NS	=	10	NS	(≈)
Sävsångare	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	97 000	103	20	NS	=	19	NS	=
Kärrsångare	<i>Acrocephalus palustris</i>	24 000	71	11	NS	=	–5	NS	=
Rörsångare	<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	211 000	111	–18	*	▼	–27	*	▼
Härmsångare	<i>Hippolais icterina</i>	58 000	196	71	***	▲	13	NS	=
Ärtsångare	<i>Sylvia curruca</i>	145 000	441	–22	***	▼	–34	***	▼
Törnsångare	<i>Sylvia communis</i>	248 000	849	20	***	▲	8	NS	=
Trädgårdssångare	<i>Sylvia borin</i>	1 168 000	1901	16	***	▲	2	NS	=
Svarthätta	<i>Sylvia atricapilla</i>	1 440 000	2797	131	***	▲	–7	*	▼
Grönsångare	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	167 000	479	–7	NS	=	–15	*	▼
Gransångare (sydl.)	<i>Phylloscopus c. collybita</i>	213 000	280	1288	***	▲▲	202	***	▲▲
Gransångare (nordl.)	<i>Phylloscopus collybita abietinus</i>	339 000	384	151	***	▲▲	56	***	▲▲
Lövsångare (sydl.)	<i>Phylloscopus t. trochilus</i>	7 596 000	12526	11	***	▲	–13	***	▼
Lövsångare (nordl.)	<i>Phylloscopus trochilus acredula</i>	5 614 000	6254	–20	***	▼	8	*	▲
Kungsfågel	<i>Regulus regulus</i>	3 880 000	1949	–20	***	▼	63	***	▲▲
Grå flugsnappare	<i>Muscicapa striata</i>	1 464 000	993	38	***	▲	–8	NS	=
Svartvit flugsnappare	<i>Ficedula hypoleuca</i>	1 122 000	1284	0	NS	=	–18	***	▼
Halsbandsflugsnappare	<i>Ficedula albicollis</i>	5 800	11	22	NS	=	–18	NS	(≈)
Mindre flugsnappare	<i>Ficedula parva</i>	1 700	9	177	*	▲▲	99	NS	(≈)
Stjärtmes	<i>Aegithalos caudatus</i>	34 000	110	72	**	▲	–6	NS	=
Entita	<i>Poecile palustris</i>	90 000	139	–3	NS	=	–26	*	▼
Tallita	<i>Poecile montanus</i>	542 000	618	–14	*	▼	–28	***	▼

Art	Vetenskapligt namn	Population 2018 (par)	ind. /år	20 år (1999–2018)			10 år (2009–2018)		
				total förändr.	Sign.	Trend	total förändr.	Sign.	Trend
Lappmes	<i>Poecile cinctus</i>	32 000	19	–70	**	▼▼	–42	NS	(≈)
Tofsmes	<i>Lophophanes cristatus</i>	527 000	460	67	***	▲	48	***	▲
Svartmes	<i>Periparus ater</i>	410 000	463	0	NS	=	–6	NS	=
Blåmes	<i>Cyanistes caeruleus</i>	774 000	1215	84	***	▲	8	NS	=
Talgoxe	<i>Parus major</i>	2 838 000	3758	72	***	▲	5	NS	=
Nötväcka	<i>Sitta europea</i>	264 000	411	73	***	▲	22	NS	=
Trädkräpare	<i>Certhia familiaris</i>	1 119 000	392	31	***	▲	26	**	▲
Törnskata	<i>Lanius collurio</i>	44 000	131	–8	NS	=	20	NS	=
Varfågel	<i>Lanius excubitor</i>	6 000	13	87	NS	(≈)	113	NS	(≈)
Nötskrika	<i>Garrulus glandarius</i>	294 000	420	1	NS	=	–7	NS	=
Lavskrika	<i>Perisoreus infaustus</i>	54 000	204	14	NS	=	–18	NS	=
Skata	<i>Pica pica</i>	184 000	656	–7	NS	=	–11	*	▼
Nötkråka	<i>Nucifraga caryocatactes</i>	25 000	14	18	NS	=	103	NS	(≈)
Kaja	<i>Coloeus monedula</i>	199 000	2994	40	***	▲	–2	NS	=
Råka	<i>Corvus frugilegus</i>	48 000	404	–30	*	▼	–18	NS	(≈)
Grå kråka	<i>Corvus corone cornix</i>	145 000	1684	–22	***	▼	–16	***	▼
Korp	<i>Corvus corax</i>	32 000	507	–4	NS	=	–12	*	▼
Stare	<i>Sturnus vulgaris</i>	403 000	2490	–46	***	▼	–18	**	▼
Gråsparv	<i>Passer domesticus</i>	451 000	527	4	NS	=	21	NS	=
Pilfink	<i>Passer montanus</i>	423 000	667	17	NS	=	4	NS	=
Bofink	<i>Fringilla coelebs</i>	8 350 000	14209	15	***	▲	–3	NS	=
Bergfink	<i>Fringilla montifringilla</i>	2 130 000	3418	–18	***	▼	11	*	▲
Grönfink	<i>Chloris chloris</i>	211 000	737	–52	***	▼	–58	***	▼▼
Steglits	<i>Carduelis carduelis</i>	44 000	127	473	***	▲▲	171	***	▲▲
Grönsiska	<i>Spinus spinus</i>	817 000	4339	19	***	▲	–18	***	▼
Hämpling	<i>Linaria cannabina</i>	163 000	225	–6	NS	=	35	*	▲
Gråsiska (sydl.)	<i>Acanthis flammea cabaret</i>	12 000	28	223	**	▲▲	271	**	▲▲
Gråsiska (nordl.)	<i>Acanthis f. flammea</i>	358 000	952	–27	**	▼	11	NS	=
Bändelkorsnäbb	<i>Loxia leucoptera</i>	10 000	16	5	NS	(≈)	–30	NS	(≈)
Större & mindre korsnäbb	<i>Loxia pytyopsittacus + curvirostra</i>	422 000	3655	98	***	▲	–29	***	▼
Rosenfink	<i>Carpodacus erythrinus</i>	13 000	45	–52	***	▼	–13	NS	=
Tallbit	<i>Pinicola enucleator</i>	5 000	10	–60	NS	(≈)	–53	NS	(≈)
Domherre	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	582 000	319	35	***	▲	29	**	▲
Stenknäck	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	35 000	73	111	***	▲	52	*	▲
Lappspärv	<i>Calcarius lapponicus</i>	126 000	205	–59	***	▼	–39	*	▼
Snöspärv	<i>Plectrophenax nivalis</i>	26 000	62	–28	NS	=	–16	NS	(≈)
Gulspärv	<i>Emberiza citrinella</i>	533 000	1430	–36	***	▼	–25	***	▼
Ortolanspärv	<i>Emberiza hortulana</i>	1 500	12	–84	***	▼▼	–83	***	▼▼
Videspärv	<i>Emberiza rustica</i>	34 000	65	–54	***	▼	5	NS	=
Sävsparv	<i>Emberiza schoeniclus</i>	318 000	421	–22	***	▼	–1	NS	=

Figur 1. Fördelningen av antalsförändringar hos 187 svenska fågelarter/underarter under perioden 2009–2018. Det är samma arter/underarter som i Tabell 1. Blått och rött visar andelen statistiskt säkerställda trender (ökningar resp. minskningar). Det gula fältet visar andelen arter/underarter som klassats som "stabil", och slutligen visar det vita fältet andelen arter där trenden anses "osäker" i Tabell 1.

Ovanliga och lokalt häckande fåglar

Svensk Fågeltaxerings standardrutter ger pålitliga populationstrender för flertalet av våra vanligaste och mest utbredda häckande fåglar. Men för flera arter måste andra metoder användas för att vi ska få ett grepp om deras utveckling. Det gäller arter som inte noteras i tillräcklig omfattning på standardrutterna, exempelvis på grund av nattliga vanor, sällsynthet eller förekomst endast i begränsade områden.

Uppgifter om dessa arter samlas in via ett eller flera andra inventeringsprogram eller genom ornitologers rapportering till Artportalen. Kvaliteten på dessa uppgifter varierar. För några arter är täckningen i det närmaste fullständigt, för andra täcker uppgifterna endast en del av populationen. Några arter är föremål för en årlig övervakning. Det gäller främst arter med högt bevarandeintresse, såsom skräntärna.

Brandkronad kungsfågel, etablerade sig i Sverige runt millennieskiftet och är nu på snabb spridning i landet.
Foto: Göran Johansson

Tabell 2. Översikt över antalsförändringar under 20 respektive 10 år hos svenska häckande arter som inte täcks särskilt väl, eller inte alls, av standardrutterna. I de flesta fall är detta mindre talrika arter, sådana med mer begränsad utbredning eller arter som helt eller delvis är nattaktiva.

Denna tabell listar alla arter som det antingen inte går att beräkna en trend för baserat på standardrutterna, eller där färre än fem individer observerats per år på standardrutterna. I tabellen anges beräknat antal par i Sverige 2018, långtids- (20 år) och korttids-trender (10 år) samt underlag för dessa bedömningar.

▲ = ökning, ▼ = minskning, = (likhetstecken) = Stabil: ingen förändring i antal, ? = Underlag för bedömning saknas.

Art	Vetenskapligt namn	Population 2018 (par)	1999–2018 Trend	Underlag	2009–2018 Trend	Underlag
Fjällgås	<i>Anser erythropus</i>	20	=	3)	=	3)
Vitkindad gås	<i>Branta leucopsis</i>	2 900	▼	1,10)	▼	1,10)
Stjärtand	<i>Anas acuta</i>	580	▼	14)	▼	14)
Årta	<i>Anas querquedula</i>	300	▼	10)	▼	10)
Brunand	<i>Aythya ferina</i>	500	▼	1, 14)	▼	1,14)
Bergand	<i>Aythya marila</i>	1 100	=	14)	=	14)
Rapphöna	<i>Perdix perdix</i>	13 600	▼	14)	=	13)
Vaktel	<i>Coturnix coturnix</i>	1 000	▲	1)	=	1,13)
Smådopping	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	300	▼	1,10)	▼	1,10)
Svarthalsad dopping	<i>Podiceps nigricollis</i>	100	▲	1)	▲	1)
Toppskarv	<i>Phalacrocorax aristotelis</i>	400	▲	Ny 1)	▲	1)
Ägretthäger	<i>Ardea alba</i>	14	▲	Ny 1)	▲	1)
Vit stork	<i>Ciconia ciconia</i>	50	▲	2)	▲	2)
Brun glada	<i>Milvus migrans</i>	20	▲	1,11)	▲	1,11)
Ängshök	<i>Circus pygargus</i>	50	▼	1,4,11,12)	▼	1,4,11,12)
Blå kärrhök	<i>Circus cyaneus</i>	860	=	11)	=	11)
Jaktfalk	<i>Falco rusticolus</i>	90	▼	1)	▼	1)
Pilgrimsfalk	<i>Falco peregrinus</i>	550	▲	5)	▲	5)
Vattenrall	<i>Rallus aquaticus</i>	4 700	=	14,15)	▲	13)
Småfläckig sumphöna	<i>Porzana porzana</i>	300	▼	1)	=	1,13)
Rörhöna	<i>Gallinula chloropus</i>	3 100	▼	15)	=	13,14,15)
Skärfläcka	<i>Recurvirostra avosetta</i>	2 000	▲	10)	=	10)
Svartbent strandpipare	<i>Charadrius alexandrinus</i>	0	▼	10,16)	▼	1,10,16)
Kärnsnäppa (sydl.)	<i>Calidris alpina schintzii</i>	50	▼	10,17)	▼	10,17)
Dvärgbeckasin	<i>Lymnocyptes minima</i>	9 100	=	14)	=	14)
Dubbelbeckasin	<i>Gallinago media</i>	1 800	=	10,14)	=	10,14)
Rödspov	<i>Limosa limosa</i>	115	▼	10,16)	▲	10,16)
Myrspov	<i>Limosa lapponica</i>	400	▲	6,10)	▲	6,10)
Roskarl	<i>Arenaria interpres</i>	900	▼	10)	▼	10)
Kustabb	<i>Stercorarius parasiticus</i>	560	=	10)	=	10)
Svarthuvad mås	<i>Larus melanocephalus</i>	6	▲	Ny 1)	▲	1)
Tretåig mås	<i>Rissa tridactyla</i>	45	=	6,10)	=	6,10)
Skräntärna	<i>Hydroprogne caspia</i>	580	▲	7)	▲	7)
Kentsk tärna	<i>Thalasseus sandvicensis</i>	1 040	▲	1,10)	▲	1,10)
Svarttärna	<i>Chlidonias niger</i>	160	=	1)	▼	1)
Sillgrissla	<i>Uria aalge</i>	26 000	▲	10)	▲	10)
Tordmule	<i>Alca torda</i>	35 000	▲	10)	▲	10)
Tobisgrissla	<i>Cepphus grylle</i>	11 000	▼	10)	▲	10)
Tornuggla	<i>Tyto alba</i>	5	▼	1)	▼	1)
Berguv	<i>Bubo bubo</i>	280	▼	1,8,13)	▼	1,13)
Sparvuggla	<i>Glaucidium passerinum</i>	19 000	▼	18)	=	6,13,14,18)
Slaguggla	<i>Strix uralensis</i>	2 700	=	6,13)	=	13)
Lappuggla	<i>Strix nebulosa</i>	400	=	1,6)	=	13)
Hornuggla	<i>Asio otus</i>	6 000	▼	6,13)	▼	13)
Päruggla	<i>Aegolius funereus</i>	32 000	▼	6)	=	6,13)

Art	Vetenskapligt namn	Population 2018 (par)	1999–2018		2009–2018	
			Trend	Underlag	Trend	Underlag
Nattskärja	<i>Caprimulgus europaeus</i>	14 000	▲	6)	▲	6,13)
Kungsfiskare	<i>Alcedo atthis</i>	250	▲	1,6)	=	1)
Vitryggig hackspett	<i>Dendrocopos leucotos</i>	5	=	9)	▲	9)
Berglärka	<i>Eremophila alpestris</i>	230	▼	11)	=	11)
Fältpiplärka	<i>Anthus campestris</i>	40	▼	10)	=	10)
Rödstrupig piplärka	<i>Anthus cervinus</i>	300	=	11)	=	11)
Skärpiplärka	<i>Anthus petrosus</i>	4 600	▼	10,11)	▲	10,11)
Svart rödstjärt	<i>Phoenicurus ochrurus</i>	600	=	1,19,20)	=	1,19,20)
Svarthakad buskskvätta	<i>Saxicola rubicola</i>	50	▲ Ny	1)	▲	1)
Vassångare	<i>Locustella luscinioides</i>	70	▲	1)	▲	1)
Flodsångare	<i>Locustella fluviatilis</i>	200	=	1)	=	1,13,14)
Busksångare	<i>Acrocephalus dumetorum</i>	150	▲	1)	▲	1,13)
Trastsångare	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	350	=	1,10)	▼	1,10,13)
Höksångare	<i>Sylvia nisoria</i>	300	▲	1)	▲	1)
Lundsångare	<i>Phylloscopus trochiloides</i>	400	▲	1)	▲	1)
Nordsångare	<i>Phylloscopus borealis</i>	100	?		?	
Brandkronad kungsfågel	<i>Regulus ignicapilla</i>	4 000	▲	1,10)	▲	1,10)
Skäggmes	<i>Panurus biarmicus</i>	12 000	=	1,6)	▲	1)
Trädgårdsträdskrypare	<i>Certhia brachydactyla</i>	3	▲ Ny	1)	▲	1)
Pungmes	<i>Remiz pendulinus</i>	20	▼	1,6,10)	▼	1,6,10)
Sommargylling	<i>Oriolus oriolus</i>	120	▼	1,15)	▼	1,14)
Gulhämpling	<i>Serinus serinus</i>	40	=	1,6)	=	1,6)
Vinterhämpling	<i>Linaria flavirostris</i>	320	?		?	
Dvärgsparv	<i>Emberiza pusilla</i>	160	?		?	
Kornsparv	<i>Emberiza calandra</i>	40	▲	1,10)	=	1,10)

Not:

I ovanstående tabell har vi inte tagit med fjälluggla, dammsnäppa, citronärkla och blåstjärt, som alla häckat i Sverige under senare år. Fjällugglan är numera mycket oregelbunden, medan dammsnäppan, citronärkulan och blåstjärten möjligen endast häckat tillfälligt. Det bör också noteras att arter som vaktel och flodsångare fluktuerar betydligt i antal mellan åren.

Höksångare. Foto: Torsten Green-Petersen

Underlag:

- 1) Fågelrapporteringen via Artportalen och landets regionala rapportkommittéer i årsboken *Fågelåret*.
- 2) Storkprojektet, Skåne
- 3) Projekt fjällgås
- 4) Länsstyrelsen Kalmar län
- 5) Projekt pilgrimsfalk
- 6) Ottosson m fl. 2012. *Fåglarna i Sverige – antal och förekomst*
- 7) Projekt skräntärna
- 8) Riksinventering av berguv 2009
- 9) Projekt vitryggig hackspett
- 10) Regionala & lokala inventeringar
- 11) Sträckräkningen vid Falsterbo
- 12) Åtgärdsprogrammet för ängshök
- 13) Natruttern
- 14) Standardruttern
- 15) Sommarpunkruttern
- 16) Åtgärdsprogram för hotade vadare på strandängar
- 17) Åtgärdsprogram för sydlig kärrsnäppa
- 18) Vinterpunkruttern
- 19) Falsterbo fågelstations ringmärkning
- 20) Ottenby fågelstations ringmärkning

Mindre flugsnappare. Foto: Mikael Arinder/Skånska bilder

Lövsångaren har invandrat både från söder och från norr. Foto: Mikael Arinder/Skånska bilder

Lite skogshistoria

Efter istiden för runt 12 000 år sedan dominerades hela Skandinaviska halvön av ett tundralandskap. Men i takt med att klimatet blev varmare, vandrade växter och djur in. Kolonisationen skedde både från söder och från norr, något som vi kan se hos Sveriges talrikaste fågel, lövsångaren. Vi har två underarter av lövsångare med olika ursprung och som än idag har vitt skilda flyttningsmönster. Den sydliga flyttar till Västafrika medan den nordliga, som invandrat via Finland, tillbringar vintern i södra och sydöstra Afrika. Gränsen mellan de båda underarterna går i ett brett bälte ungefär från Hälsingland västerut mot Härjedalen.

Under de årtusenden som gått sedan isen drog sig tillbaka har klimatet varierat vilket naturligtvis inneburit att förekomsten av växter och djur förändrats. Under den period som benämns den postglaciala varmetiden, ca 6800 till 3800 år före vår tideräkningens början, var klimatet i Sverige mellan 2 och 4 grader varmare än idag. Det innebar att värmekrävande trädslag förekom betydligt längre norrut än idag.

Alm, ek, lind och ask konkurrerade då ut tall och hassel som tidigare dominerat skogarna i södra Sverige. Ädellövträden spreds som längst upp till Dalarna och Gästrikland. Å andra sidan expanderade tall, hassel och al längre norrut, sannolikt på björkens och även granens bekostnad.

Människan hade invandrat till Skandinavien redan innan denna värmeperiod inleddes. Framför allt verkar invandringen skett från söder och sydväst, men även i människans fall finns fynd som pekar mot att rörelser kom norrifrån. I slutet av den postglaciala varmetiden började också jordbruket, i form av odling och boskapsskötsel, sätta sina spår i södra Sverige.

Efter den postglaciala varmetiden, för ca 3800 år sedan, skedde en viss temperatursänkning, men det var fortfarande något varmare än idag. En fortsatt utveckling av jordbruket innebar märkbara följder för södra och mellersta Skandinaviens skogar som blev öppnare till följd av uppodling och kreatursbete. Trädslagen var i huvudsak de samma som tidigare, dvs. lind, ek, alm och ask i söder samt tall, gran och björk längre norrut. I södra Sverige tillkom bok och avenbok vid denna tid.

Omkring 500 år före vår tideräkningens början blev klimatet påtagligt kyligare. I södra Skandinavien ledde det till att boken utvecklade sammanhängande skogar. Även avenbok expanderade i söder. Samtidigt spred sig granen norrifrån, så att den vid vår tideräkningens början förekom ner till mellersta Götaland. Sprid-

Sparvuggla. Foto: Göran Lenz

ningen fortsatte därefter söderut, men ännu i början av 1900-talet gick syd- och västgränsen för granen i södra Sverige ungefär längs landskapsgränserna mellan Småland och Skåne respektive Småland och Halland.

För drygt 500 år sedan började människans påverkan på Sveriges skogar öka dramatiskt, något som bland annat innebar att stora delar av sydvästra Sverige dominerades av ljunghedar ända fram till sekelskiftet 1800/1900. Under 1800-talet ökade avverkningskraftigt även i norra Sverige. En del av dessa var olagliga (baggböleri), något som ledde till skärpta lagar.

Under årtiondena runt skiftet 1800/1900 genomfördes mycket omfattande skogsplanteringsprojekt, men väl så viktigt för skogens återkomst var sannolikt att kreaturens utmarksbete upphörde. Fram till denna tid hade åkrarna varit inhägnade, medan djuren gick på bete på utmarkerna och tämligen effektivt förhindrade uppkomsten av nya träd.

Den skog som planterades dominerades av tall och gran. I södra Sverige hämtades granar från östra Europa eftersom den svenska granen hade svårt att klara de instabila våren med ständiga växlingar mellan mildväder och kyla.

Nästa stora förändring i den svenska skogshistorien kom i mitten av 1900-talet med trakthyggesbrukets införande. Då påbörjades även anläggandet av tusentals mil med skogsvägar vilket gav tillträde till tidigare svåråtkomliga marker. Ännu en betydande förändring kom med introduktionen av contortatall i norra Sverige.

Orren hör till de skogsfåglar som gick kraftigt tillbaka under 1900-talets avslutande årtionden. Foto: Göran Johansson

Ett mörkt kvartsekel för skogens fåglar

Det svenska skogslandskapet har förändrats mycket kraftigt under de senaste dryga 100 åren. Fram till i början av 1900-talet var det vanligt att kreatur gick på bete i byarnas utmarker. Det skapade ljusöppna, förhållandevis glesa skogar eller helt öppna hedar. När detta bete upphörde i och med att djuren stängslades in, innebar det att de glesa skogarna förtätades liksom att de öppna markerna växte igen. Till detta kom naturligtvis de betydande arealer som planterades eller besåddes med frön från skogsträd.

Den spontant uppkomna nya skogen bestod i regel av flera trädarter. Detta gällde i någon mån även den planterade eller frösådda skogen eftersom de små plantorna tvingades konkurrera med spontant uppkomna träd. När de tidigare betade skogarna förtätades innebar det en ökad åldersblandning. Sammanfattningsvis kan sägas att även om mycket av skogarna under 1900-talets första hälft var kulturskogar, utgjordes de av skogar som var blandade såväl med avseende på trädslag som åldrar.

Vi har idag inga jämförbara uppgifter när det gäller hur det tidiga 1900-talets skogsfågelfauna såg ut i

förhållande till dagens. Avskjutningsstatistik talar i en del fall om betydligt tätare bestånd av arter som tjäder och orre än idag, men värdet av dessa rapporter är mest av anekdotisk karaktär. Vi kan inte heller göra några noggrannare jämförelser utifrån de faunistiska rapporter som började dyka upp i olika tidskrifter för drygt 100 år sedan. Rapporterna är i och för sig ofta detaljerade, men satta i ett större sammanhang blir de ändå fragmentariska. Det var egentligen först med tillkomsten av det som idag är Svensk Fågeltaxering i mitten av 1970-talet som vi började få jämförbar statistik över såväl skogslandskapet som jordbruksbygdens fågelliv.

Hur har det då gått för skogsfåglarna sedan dess? För att svara på frågan måste vi först konstatera att inventeringsrutterna länge hade en stark slagsida åt södra Sverige samt att de i norr i första hand lades i lite rikare miljöer, till exempel längs älvdalar. Dessa rutten läggs ut av inventeraren, och det säger sig självt att man gärna förlägger rutten där det är gott om fåglar. När inventeringarna år 1996 kompletterades med de fasta standardrutterna (se sid. 26), fick vi ett system som var representativt för hela den svenska naturen.

Trots denna brasklapp kan det konstateras att många typiska skogsfåglar hamnade i en brant utförsbacke under 1900-talets avslutande 25 år. Framför allt drabbade denna nedgång arter som är mera specialiserade i sitt val av biotop eller föda. Som exempel kan nämnas orre, bivråk, skogsduva, gök och gröngöling men även ett par av skogsmesarna och arter som nötskrika, grå flugsnappare och trädpiplärka.

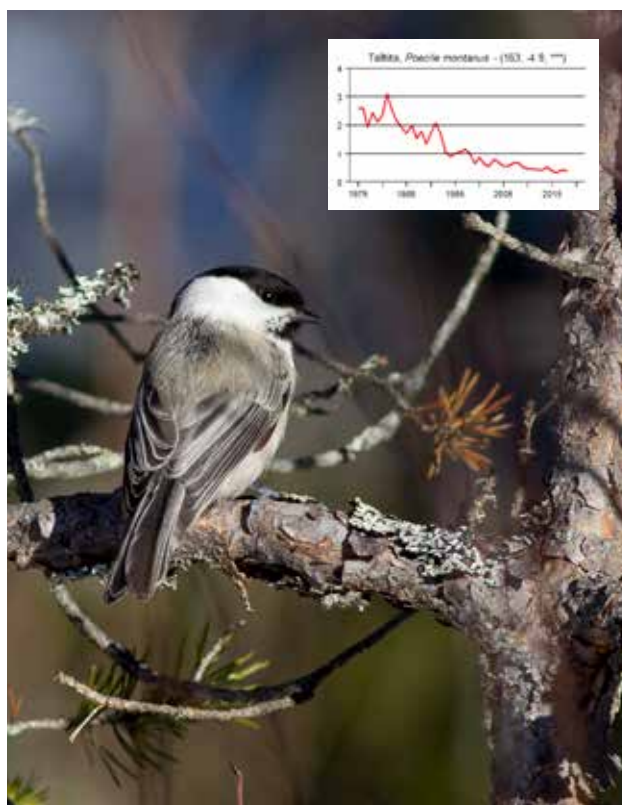
För flera av dessa arter antyder resultatet av inventeringarna att bestånden mer än halverades under 1900-talets avslutande årtionden. Särskilt tydlig är tillbakagången hos entita och taltita, två mesarter som främst är knutna till flerskiktade och åldersblandade skogar. I entitans fall handlar det om lövskog och södra Sverige, medan taltitan föredrar barrskog och har sin starkaste förekomst i norra Sverige. För båda arterna pekar inventeringsresultatet mot att bestånden minskade med två tredjedelar på bara 25 år. Minskningen har fortsatt även efter millennieskiftet, men nu i betydligt långsammare takt.

Att orsaken till de kraftiga nedgångarna står att finna inom skogsbruket är det nog ingen som ifrågasätter. Under andra halvan av 1900-talet omvandlades mycket stora arealer av art- och åldersblandade skogar till likåldriga monokulturer av gran eller tall enbart genom trakthyggesbrukets införande. Den snabba samhällsutvecklingen bidrog också genom utbyggnad av vägnätet och att lastbilar tog över transporterna av virke. Tidigare hade flottning dominerat. En utbyggnad av nätet av skogsvägar innebar att avlägsna områden, som tidigare inte brukats, blev tillgängliga.

Till detta kom 1979 års skogsvårdslag med paragrafen 5:3. Genom den blev skogsägare tvingade att hugga bort lövskog och annan skog som ansågs lågproduktiv. Därefter skulle de avvercade träden ersättas med ett mer lönsamt trädslag (i de flesta fall gran). Fram till 1991 utgick ett statligt stöd för åtgärderna. Lövskog och blandskog betraktades då som olönsam skräpskog. Trots mångårig och hård kritik mot lagparagrafen från naturvårdshåll, ledde det mycket sällan till att det togs någon hänsyn till biologisk mångfald. Med dagens sätt att se på skogen och dess värden skulle sannolikt många av 5:3-skogarna ha klassats som nyckelbiotoper.

Under denna period gavs det även generösa bidrag till att dika ut sumpskogar och andra våta skogsmarker. Sammantaget fick dessa åtgärder stora negativa effekter på skogslandskapets fågelliv, liksom på annan biologisk mångfald.

Men allt kan inte skyllas på skogsbruket. Samtidigt genomgick det svenska jordbruket en mycket omfattande strukturförändring. Mängder av mindre gårdar lades ner, inte minst i skogsbygder och gränstrakter mellan skog och jordbruksbygd. Djurhållningen koncentrerades till ett fåtal gårdar. Det talas mycket om att landsbygden avfolkades under 1900-talets senare del, men den tömdes på kreatur i än högre grad. Det sistnämnda fick naturligtvis betydande följder för både växt- och djurliv eftersom hagmarker och andra naturbetesmarker försvann med de betande korna. En annan följd var att arealen bryn mellan öppen mark och skogsmark minskade väsentligt.

Både entitan (t.v.) och taltitan (t.h.) minskade markant i det svenska skogslandskapet under slutet av 1900-talet. Resultatet av Svensk Fågeltaxerings s.k. sommarpunkttrutter är infällt. Foto: Göran Johansson (entita) resp. Mikael Arinder/Skånska bilder

Ringduvan är en av de skogslevande fåglar som ökat mycket kraftigt under perioden 1998–2008. Foto: Anders Wirdheim

Fler fåglar i skogen men trenden viker

Den svenska skogspolitiken fick i slutet av 1900-talet en ny inriktning som innebar att miljömålet skulle jämföras med produktionsmålet. Fram till dess hade miljö och natur varit underordnade produktionen. Denna omsvängning ser ut att ha haft gynnsamma följder på skogens fåglar. Enligt Svensk Fågeltaxerings beräkningar ökade det totala antalet skogslevande fåglar med mellan 7,4 och 8,1 miljoner par åren 1998–2018. Men denna positiva trend verkar ha brutits under senare år då utvecklingen planat ut eller, för vissa arter, vänts i en nedgång.

Den stora ökningen av antalet fågelpar kan säkert förvåna. Det motsvarar nämligen en ökning med drygt 10 procent av landets totala fågelmängd. Under samma period minskade antalet fågelpar i odlingslandskapet med ca 800 000 par och i fjälltrakterna med ca 900 000 par. I boken *Fåglarna i Sverige – antal och förekomst*, utgiven 2012, beräknades det totala antalet fågelpar i landet till 69,9 miljoner. Med dessa jämförelser blir en ökning av den storleksordning vi ser bland skogsfåglarna ganska anmärkningsvärd.

Skogens fåglar har med stor sannolikhet gynnats av att såväl arealen trädbevuxen mark ökat de senaste 20 åren som att skogsbruket tagit betydligt större naturvårdshänsyn än under 1900-talet. Fler träd sparas vid avverkningar, mängden död ved har ökat, lövinslaget är större och i vissa skogar har skiktningen ökat. Det bör också betonas att de arter som ökat mest kan beskrivas som trivialarter och generalister, det vill säga arter som inte har stora eller särskilt specifika krav på sin livsmiljö. Bland arterna med störst ökning finns exempelvis bofink (+1,4 milj. par) och talgoxe (+1,0 milj. par). Andra arter som ökat markant är svarthätta, rödhake, taltrast, trädpiplärka, grå flugsnappare, blåmes, koltrast och ringduva. Tillsammans ökade dessa tio arter med 6,5 miljoner par åren 1998–2018.

Det var i första hand under 20-årsperiodens första hälft som ökningen var stor. Dessa första tio år ökade totalantalet par av arter knutna till skog med fler än 6 miljoner par (6,3–7,1), medan ökningen under de senaste tio åren begränsades till ca 1 miljon par (1,0–1,1). För ett ganska stort antal skogslevande

arter vändes också en ökande trend till en minskning under perioden 2008–2018.

Totalt har Svensk Fågeltaxering klassat 76 fågelarter såsom skogsanknutna. Med skogsanknutna menar man att huvuddelen av de arternas svenska bestånd häckar i skogsmark. Av dessa 76 arter var det 54 (71 %) som hade en positiv riktning på utvecklingen de första tio åren (1998–2008), medan 21 arter (28 %) hade en negativ utveckling*. Under den andra halvan av perioden (2008–2018) hade 34 arter (45 %) en positiv utveckling, medan utvecklingen för 41 arter (54 %) var negativ.

Förändringen blir ännu tydligare om vi ser till fågelarter som är knutna till strukturellt komplexa skogar, vilket kan sägas vara liktydigt med skogar med större naturvärden. Det handlar om arter som tjäder, spillkråka, vitryggig hackspett, mindre hackspett, tretåig hackspett, rödstjärt, lundsångare, mindre flugsnappare, entita, talltita, lappmes, tofsmes, trädkrypare, lavskrika och tallbit. Även denna grupp hade totalt sett en positiv utveckling sett till hela 20-årsperioden. Under den första halvan av perioden ökade det totala antalet

* Den 76:e arten är vitryggig hackspett vars bestånd är så litet att det inte bedöms i detta sammanhang.

Både landets största och minsta hackspett, dvs. spillkråkan och mindre hackspetten (uppe t.h.), är beroende av "strukturellt komplexa skogar". Foto: Mikael Arinder/Skånska bilder

Mindre hackspett. Foto: John Larsen

par av dessa arter med drygt 400 000. De senaste tio åren har det i stället skett en minskning, förvisso liten, med drygt 30 000 par av arterna som är knutna till strukturellt komplexa skogar.

I den årliga rapporten från Svensk Fågeltaxering (för 2018) kommenteras utvecklingen på följande vis:

"Något förefaller alltså ha hänt i skogen de senaste tio åren. En under viss tid positiv utveckling har till synes planat ut eller i vissa fall vänts i en nedgång för en del skogslevande arter."

Man konstaterar också att "I ljuset av detta vill vi åter uppmana till att öka de insatser som genomfördes inom skogsbruket under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet när det gäller naturhänsyn i stort och mer specifika insatser för att gynna den biologiska mångfalden. Fåglarna är en viktig barometer när det gäller trycket på våra skogsresurser och det finns en hel del som tyder på att utvecklingen inte gått åt rätt håll för den biologiska mångfalden under senare tid."

Litteratur

Green, M., Haas, F. & Lindström, Å. 2019. Övervakning av fåglarnas populationsutveckling. Årsrapport för 2018. Lunds Universitet.
Ottosson, U. m.fl. 2012. Sveriges fåglar – antal och förekomst. Sveriges Ornitologiska Förening.
Ram, D., Axelsson, A.-L., Green, M., Smith, H.G. & Lindström, Å. 2017. What drives current population trends in forest birds – forest quantity, quality or climate? A large-scale analysis from northern Europe. – *For. Ecol. Manage.* 385:177–188.

Lavskrikan hamnade vid skampålen. Foto: Tomas Lundquist/N

Lavskrikan i centrum för debatten

En fågel har mer än andra stått i centrum för den svenska skogsdebatten på senare tid. Det är lavskrikan, en art som är knuten till nordliga barrskogar. Den har kommit att spela en väsentlig roll när det gäller tillämpningen av Artskyddsförordningen. Konflikten ställdes på sin spets när Skogsstyrelsen stoppade ett antal avverkningsförbud i Gävleborgs län med hänvisning till Artskyddsförordningen.

Innan vi går vidare kan det vara på sin plats att nämna att den största delen av Sverige tillhör det boreala

barrskogsbältet, tajgan. Det är bara de allra sydligaste landskapen som ligger utanför denna region och i stället tillhör den södra lövskogsregionen. Men även om större delen av Götaland hör till barrskogsregionen, är många av de typiska barrskogarterna i Sverige begränsade till de nordliga två tredjedelarna av landet (från norra Svealand och norrut). En av dessa arter är just lavskrikan vars utbredning når ner till norra Värmland genom Dalarna till Gästrikland.

Det bör också nämnas att olika lagstiftningar kolliderar i skogen. När frågan om artskydd aktualiseras är det Artskyddsförordningen som gäller. Samtidigt säger Skogsvårdslagen att "pågående markanvändning inte avsevärt får försvåras". Hänsyn till natur och djurliv ska tas, men enbart så länge denna hänsyn inte avsevärt försvårar för skogsbruket.

När Artskyddsförordningen kopplas in, kan skogsbruket komma att stoppas utan att någon ersättning ges till markägaren. Men detta är mycket ovanligt. Av de 482 artskyddsärenden som hanterats de senaste fyra åren har endast tre lett till avverkningsförbud. Dessa fall är dessutom inte slutgiltigt avgjorda eftersom de överklagats till högre instans.

I de aktuella lavskrikefallen i Gävleborgs län stoppade alltså Skogsstyrelsen planerade avverkningsåtgärder med hänvisning till Artskyddsförordningen. Det innebär att markägarna kom i kläm – de fick inte avverka och gick därmed miste om en inkomst. Trots detta kunde de inte räkna med någon ersättning. Att det kunde bli så, verkade ta hela Skogssverige med överraskning. Lavskrikan ställdes vid skampålen, men det var naturligtvis inte fågelartens fel utan felet låg snarare hos skogspolitikens olika aktörer. Trots att Sverige varit EU-medlem sedan 1995, och därmed skyldig att implementera EU:s olika direktiv i lagstiftningen (bl.a. Art- och Habitatdirektivet), hade inte mycket hänt när det gällde skogsbruket och artskyddet.

Det samma kan sägas om Artskyddsförordningen som gäller sedan 2008. Trots att denna förordning ställer ganska långtgående krav när det gäller skydd av arter, tillämpades den inte i skogsbruket fram till för bara några år sedan. Detta har lett till frustration inom såväl den ideella naturvården som på Naturvårdsverket, men samtidigt anser skogsägarna att Artskyddsförordningen hotar den grundlagsstadgade äganderätten. Det har i sin tur fått Skogsstyrelsen att begära förtydliganden från regeringen. Frågan ska utredas som en del av januariöverenskommelsen mellan regeringen och Centern och Liberalerna, vilket också gäller äganderättens ställning inom skogsbruket.

Tillbaka till lavskrikan och Gävleborgs län. För snart 30 år sedan började Anders Ekholm, amatörornitolog och ringmärkare, finkamma skogarna efter lavskrikemarker. Han var rädd att 1970- och 1980-talens stora hyggen skulle ha rensat trakten även på lavskrikor. Resultatet av hans enträgna arbete visade att lavskrikorna hade minskat i antal och utbredning men att det fortfarande

fanns områden där de höll sig kvar. Totalt fann han ett hundratal revir. Detta var på 1990-talet, men när inventeringarna följdes upp på 2010-talet, visade det sig att nästan två tredjedelar (60 %) av reviren var borta och att orsaken var skogsbruket.

Lavskrikans revir omfattar mellan 1,5 och 2 kvadratkilometer skog. Inom detta område måste det finnas gott om äldre skog för födosök och hamstring. Men den behöver också ett område med tät granskog där den kan gömma sitt bo. Det innebär att den kan häcka i en granplantering, förutsatt att det finns äldre skog i närheten.

Anders Ekholm är noga med att betona att markägare måste kompenseras ekonomiskt om de nekas avverka skog på grund av förekomst av lavskrika. Samtidigt anser han att de stora skogsbolagen bör kunna ta mycket större ansvar än idag och avsätta tillräckligt stora områden till förmån för lavskrikan.

Frågan om hur det ska gå i de aktuella fallen är inte avgjord när detta skrivs i slutet av 2019. Mark- och Miljööverdomstolen har frågan på sitt bord sedan ett överklagande från BirdLife Sverige beviljats prövningstillstånd. Domen i den lägre instansen, Mark- och Miljödomstolen i Östersund, innebär nämligen att markägarna har rätt att avverka, trots förekomst av

lavskrika. Det utslaget var kanske inte oväntat, vilket däremot kan sägas om en motivering från domstolen. Så här sägs det i domen:

”De observationer av lavskrika som Skogsstyrelsen lagt till grund för sin bedömning är, enligt domstolens bedömning, inte bara gamla utan också osäkra. Uppgifter som lämnats av privatpersoner kan knappast läggas till grund för ett beslut om att förbjuda en avverkning och det är oklart hur antalet revir i närområdet har utvecklats genom åren.”

De ”privatpersoner” som åsyftas är Anders Ekholm och hans kollegor. De har under lång tid lagt ner ett mycket omfattande arbete på en nivå som med fog kan beskrivas som avancerad amatörforskning. Därför bemöter BirdLife Sverige domstolen så här:

”BirdLife Sverige vänder sig kraftfullt emot domstolens påstående. En mycket stor del av den samlade kunskapen om Sveriges natur, i synnerhet när det gäller fågellivet, bygger på enskilda inventeringar av kunniga privatpersoner som utan kommersiella intressen lägger omfattande tid på att kartlägga förekomsten av olika naturvårdsrelevanta arter. Om sådana ’grunddata’ inte accepteras kommer kostnaderna för staten, eller markägare, att genomföra motsvarande inventeringar att bli mycket stora.”

Lavskrikan är beroende av äldre skog med gott om hänglavar och täta partier. Foto: Hans Falklind/N

Lappmesen har gått starkt tillbaka och är nu främst knuten till fjällnära skogar. Foto: Göran Lenz

Värdefulla fjällnära skogar

De boreala skogsfåglarna, det vill säga arter som är knutna till tajgan, är i Sverige beroende av skogar med höga naturvärden. Det visar en studie som Svensk Fågeltaxering gjort på uppdrag av BirdLife Sverige. I studien jämfördes resultaten från inventeringsrutter som ligger helt inom, delvis inom och utanför områden som föreslagits som skogliga värdestrakter. Sådana områden har högre tätheter av skogliga värdekärnor, exempelvis skyddad skog i form av reservat, nationalparker och andra avsättningar samt nyckelbiotoper, än vad det omgivande skogslandskapet har. Kort och gott kan man säga att skogliga värdestrakter kan antas ha högre naturvärden än omgivande skogslandskap.

I mitten av 1990-talet fick forskaren Sören Svensson vid Lunds universitet en briljant idé. De årliga fågelinventeringarna som genomförts sedan 1975 skulle kompletteras med en inventeringsform som kunde ge en mer rättvisande bild av fågelfaunan i hela Sverige. Systemet kom att kallas för fasta standardrutter och består av 716 rutter, jämnt spridda över landet. Ungefär 500 av dessa rutter inventeras av frivilliga ornitologer varje år under försommaren. Flertalet av de rutter som ligger i Götaland och Svealand inventeras varje år. Rutterna i norr inventeras i genomsnitt två år av tre.

Rutterna har formen av en fyrkant med 2 km sida. Inventeringen startar och slutar i samma punkt, vilket innebär att man går 8 km. Till skillnad från Fågeltaxeringens så kallade punktrutter har inte inventeringen något inflytande över sträckningen utan måste följa den förbestämda rutten med hjälp av karta samt kompass eller gps. Det är enbart när man stöter på naturliga hinder, t.ex. en sjö, som man som inventerare får avvika från rutten.

Systemet har funnits sedan 1996, och från 1998 finns ett tillräckligt stort material för statistiska analyser. Den betydelse som systemet haft för kunskapen om vår fågelfauna och dess trender går knappast att överskatta. Det har också visat sig att materialet kan användas för mer specialinriktade analyser. Ett exempel är denna studie, där Martin Green vid Svensk Fågeltaxering jämfört fågelfaunan i och utanför så kallade skogliga värdestrakter i det boreala Sverige.

På uppdrag av Naturvårdsverket har Metria tagit fram ett förslag på skogliga värdestrakter i de boreala delarna av Sverige. Med det avses här Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands, Gävleborgs, Dalarnas och Värmlands län. Grovt räknat utgör

detta två tredjedelar av landets yta. Av de totalt 497 standardrutter som finns i de boreala delarna av landet saknar endast 21 skog. Att Sverige är ett skogsdominerat land, särskilt inom den boreala zonen, framgår också av att mer än hälften av ytan i det stora flertalet av dessa rutter består av skogsmark.

Jämförelsen i denna studie baseras på 443 standardrutter, varav 58 ligger helt inom föreslagna värde-trakter, 75 delvis inom värde-trakter och 310 utanför föreslagna värde-trakter. Studien ska ses som en första översiktlig analys av förekomst och antal av 20 utvalda skogslevande fågelarter i den boreala delen av Sverige. Samtliga 20 har pekats ut som knutna till strukturellt komplexa skogar (flerskiktade skogar med högre biologiska värden) eller är utvalda som indikatorarter för miljö-kvalitetsmålet *Levande skogar*.

Bland de arter som är vanligare inom än utanför skogliga värde-trakter sticker särskilt tretåig hackspett, lavskrika, lappmes och tallbit ut genom att de förekommer på en klart högre andel av rutterna som ligger inom eller delvis inom dessa värde-trakter. Nämnvärt är också att för dessa arter förefaller ytan värde-trakt i anslutning till rutterna ha betydelse. Sannolikheten för att dessa arter påträffades var större och medelantalen högre på rutter som låg helt inom föreslagna värde-trakter jämfört med rutter där bara en del av rutten gick inom en värde-trakt.

Det visade sig också att andelen rutter där dessa fyra arter noterats var ännu högre i de fjällnära delarna. Det verkar därför som om skogliga värde-trakter i det fjällnära området, och sannolikt i hela nordvästra Sverige, är av mycket stor betydelse för dessa arter idag. I rapporten tolkas också resultaten som att det generella mönstret för de fyra inte beror på deras nuvarande utbredning utan mer på en stark koppling till skogar med generellt höga naturvärden, här i form av skogliga värdekärnor.

Samtliga fyra arter har historiskt haft en större utbredning i norra Sverige än vad de har idag, med en tätare förekomst även nedanför det fjällnära området. Troligen är de återstående värdekärnorna i övriga Norrland för små och för fragmenterade för att det ska finnas några mer omfattande förekomster där. Detta gäller främst för lappmes och tallbit, men även till viss del för lavskrikan. Samma utveckling har även kunnat ses i Finland.

Dagens mycket begränsade förekomst nedanför det fjällnära området av särskilt lappmes och tallbit kan vara restförekomster från en tid när skogslandskapet mer allmänt erbjöd goda livsmiljöer. Om det är så, kommer sannolikt lappmes och tallbit att dö ut från stora delar av norra Sverige så länge det inte återskapas större områden av naturskogskaraktär.

Resultatet av studien poängterar betydelsen av skogar med höga naturvärden i hela norra Sverige. Just skogarna i nordvästra Sverige har varit i centrum för debatten om nyckelbiotoper. Denna studie visar mycket

tydligt på behovet av att så snart som möjligt återuppta inventeringen och utpekandet av nyckelbiotoper. Dessutom borde den inventeringen utvidgas med utpekande av vad som kan kallas *Nyckellandskap*. Fåglar kräver nämligen i regel större och mer sammanhängande landskap av lämpliga livsmiljöer än vad en nyckelbiotop normalt utgör. En av slutsatserna i rapporten är följande:

”Att hitta, beskriva och skydda relativt stora områden med någorlunda enhetliga skogar av naturskogskaraktär vore synnerligen önskvärt för att bevara, och förhoppningsvis stärka, den återstående biologiska mångfalden i de boreala delarna av Sverige. Sådana insatser skulle rimligen vara till nytta för en stor del av den samlade biologiska mångfalden i boreala skogar. Ett arbete i den riktningen skulle också vara ett sätt för Sverige att uppfylla både nationellt uppställda miljömål, både för kvalitetsmålen *Levande skogar* och *Ett rikt växt- och djurliv*, och internationella överenskomelser om skydd av skog och biologisk mångfald.”

Litteratur

Green, M. 2019. Fåglar på standardrutter i och utanför skogliga värde-trakter – En sammanställning gjord på uppdrag av BirdLife Sverige.

Tretåig hackspett. Foto: Anders Wirdheim

Fågelfaunans förändring på en sydsvensk skogsgård

När ett skogsområde avverkas och senare återplanteras är det inte enbart träden som byts ut. Hela växtsamhället förändras i grunden och med det påverkas även det lokala fågellivet. Ett exempel på detta ges i en jämförelse mellan två omfattande inventeringar i ett område i Stenbrohults socken i södra Småland. Under två längre perioder, 1972–1979 respektive 2008–2016, inventerades den häckande fågelfaunan. Det totala antalet arter var cirka 60 båda perioderna, men antalet revir minskade markant. Det var också betydligt fler arter som minskade än som ökade i antal.

Det var för övrigt i Stenbrohults socken, närmare bestämt i Råshult som Carl von Linné föddes (då som Carl Linnæus). Socken ligger öster om sjön Möckeln i södra Småland. I samma trakt finns gården Djäkna-bygd, där biologen Sven G. Nilsson växte upp under senare hälften av 1900-talet. Det är också han som genomfört de båda fågelinventeringarna på gårdens 70 hektar. Studien redovisades i *Ornis Svecica* 2017.

Inventeringarna har varit mycket noggranna och området besöktes minst två gånger i veckan under hela häckningstiden från mitten/slutet av mars till slutet av juni. Varje inventering startade vid soluppgången och varade fyra till fem timmar. För att täcka in kvälls- och nattaktiva arter gjordes även flera besök kvällstid.

Under den första perioden varierade antalet revirhävdande arter mellan 53 och 63, under den andra mellan 55 och 64. Totalt noterades 77 arter under den första perioden och 72 under den andra. Jämför man de båda perioderna, hade åtta arter försvunnit medan fem tillkommit vid den andra perioden. Även där var sålunda skillnaderna små. Ser vi däremot till revirtätheten, skedde stora förändringar. Under den första perioden var mediantätheten på gårdens marker 579 revir per kvadratkilometer och år. Under den andra hade denna mediantäthet sjunkit till cirka 300 revir per kvadratkilometer. Bakom dessa siffror finns det faktum att betydligt fler arter minskade än ökade i antal mellan perioderna. Totalt var det nio arter som ökade eller tillkom, medan 32 arter minskade eller försvann.

Orsakerna till förändringarna varierar naturligtvis från art till art. Av de tropikflyttande arterna, där tätheten ändrades mellan perioderna, minskade åtta medan en ökade. I de fallen är det rimligt att tro att förhållanden i vinterkvarteren eller under flyttningen har haft påverkan. Men ser vi till de stannfåglar vars täthet förändrades, var det elva som minskade medan endast en ökade. I de fallen är det lika rimligt att anta att biotopförändringar spelat en avgörande roll.

Den mest drastiska förändringen av biotopen i området är att cirka 25 hektar gammal grandominerad blandskog avverkades och ersattes med granplantager. Från att skogen varit ganska öppen, olikåldrig med flera trädslag och med de äldsta träden 100–150 år gamla, kom där att växa en jämnårig granplantering med endast litet inslag av björk och tall. Det mesta av den gamla skogen avverkades i början av 1980-talet,

Stenknäcken hör till de arter som ökade mellan de båda inventeringarna medan rödstjärten (motstående sida) minskade.
Foton: P-G Bentz/sturnus.se

vilket innebar att granplantagerna var runt 30 år vid den andra inventeringen.

I detta sammanhang är det viktigt att notera att även markvegetationen förändras mycket kraftigt i samband med avverkning och nyplantering. I den gamla barrblandskogen täckte bärris av blåbär och lingon 60–80 procent av marken och kruståtel knappt 50 procent. I de nya granplantagerna finns mest vanliga mossor, fläckar med kruståtel men nästan inget bärris. Fjärils-larver som lever på blåbärris är en viktig föda för både hönsfåglars kycklingar och många insektsätande tättingar. Blåbärris minskar starkt med ökande täthet av gran, och det är först när den planterade gran-skogen når uppåt 80 års ålder som blåbärriset åter får ökat livsrum. Men det är i senaste laget eftersom skogen då är mogen för avverkning.

En annan åtgärd som förändrat förutsättningarna för en del fågelarter är utdikningar av kärr och en mosse på gården. Det har lett till igenväxning av en tallmosse och till förtätning av skogen där kärren tidigare fanns.

I en avslutande kommentar poängterar Sven G. Nilsson att förändringarna i fågelfaunan kan ha flera orsaker men att skogsbruket haft betydelse för flera arter: "Däremot kan den drastiska minskningen av gammal barrträdsdominerad blandskog med riklig förekomst av bärris förklara många arters minskning. Flertalet av lövskogsfåglarna har däremot hållit ställningarna och är betydligt vanligare på gården jämfört med i regionen omkring. Sammantaget har betydligt fler arter minskat än ökat på gården Djäkna-bygd de senaste 45 åren."

Litteratur

Nilsson, S.G. 2017. Förändringar av häckfåglar på en sydsmländsk gård från 1970- till 2010-talet. *Ornis Svecica* 27: 97–109.

Sören Svensson, nestor och innovativ idékläckare inom det svenska fågelinventandet. Foto: Åke Lindström

Inventera mera!

Inom Svensk Fågeltaxerings ramar drivs idag sju olika delprogram, som i olika grad finansieras av Naturvårdsverket. Länsstyrelserna är också viktiga partners för flera av delprogrammen. Det äldsta programmet med midvinterräkningar av sjöfågel har pågått i över 50 år. De två punktruttsprogrammen har pågått i ca 45 år och standardrutterna i drygt 20 år. Tre delprogram har dragits igång under senare tid som komplement.

Sjöfågelräkningar vinter och höst

Midvinterräkningar av sjöfåglar inleddes redan 1967 och genomförs idag samordnat i en stor del av världen inom ramen för Wetlands International. Systemet kompletterades 1973 med räkningar även under september månad. Dessa inventeringar har alltid koordinerats av Lunds universitet och ingår från 2019 i Svensk Fågeltaxering. Sjöfåglar räknas av frivilliga inventerare i förutbestämda sektorer vid alla former av vatten i mitten av januari och i mitten av september. Det är bara midvinterinventeringarna i januari som ingår i den formella miljöövervakningen med ekonomiskt stöd från Naturvårdsverket.

Vinterpunktrutterna

Denna inventeringsform startade vintern 1975/76 och bygger på fritt valda punktruttor som inventeras mellan

en och fem gånger per vinter. Metodiken är enkel. Vid 20 punkter i terrängen, valda av inventeraren själv, räknas alla fåglar som hörs eller ses under fem minuter.

Sommarpunktrutterna

Startades 1975 och bygger på samma räkningsmetod som vinterpunktrutterna, dvs. en rutt med 20 räkningspunkter, och genomförs vid ett tillfälle per vår/sommar.

Standardrutterna

Denna inventeringsform startades 1996 och har förutbestämda lägen som är systematiskt spridda över landet. Varje rutt utgörs av en 8 km lång kombinerad linje- och punkttaxering. Även standardrutterna räknas en gång per vår/sommar. Sedan 2011 räknas förutom fåglar även större däggdjur.

Nattrutterna

Startades 2010 och tillämpar en metod som är ett mellanting mellan punkträkningarna och standardrutterna. Inom rutor om 25 x 25 km (de gamla s.k. topografiska kartbladen och motsvarande fördelningen av standardrutterna) läggs 20 punkter ut, vid vilka alla fåglar av utvalda arter sedda och hörda under fem minuter räknas. Dessa punkter bestäms vid den första inventeringen och ligger därefter fast, även om en ny inventerare tar vid. Varje rutt räknas från skymningen och framåt, vardera en gång i mars, april och juni, för att täcka in nattaktiva fåglar och större däggdjur. Från 2019 räknas även förekomsten av lekande groddjur.

Kustfågelövervakningen

Kustfågelövervakningen drivs i mycket nära samarbete med Länsstyrelserna i kustlänen och i flera fall också med de regionala ornitologiska föreningarna. I programmet ingår 200 systematiskt utplacerade 2 x 2 km stora rutor i skärgårdsmiljö, vilka huvudsakligen inventeras från båt. Rutorna är fasta och har fördelats länsvis i direkt proportion till antalet öar i respektive län. Alla observerade individer av utvalda arter räknas vid ett tillfälle per år under försommaren.

Sjöfågelrutterna (häckningstid)

Denna inventeringsform drivs tillsammans med Bird-Life Sverige och startades bland annat för att förstärka övervakningen av fåglar i blöta miljöer under häckningstid. I denna inventering räknas våtmarksfåglar i alla typer av blöta miljöer, både i inlandet och längs kusten. Systemet bygger på fritt utlagda räkningsplatser där inventeraren själv väljer var hen ska räkna. I sin enklaste form består inventerandet enbart av räkning från en enda punkt, t.ex. ett fågeltorn. Varje rutt räknas vid ett tillfälle per år i maj månad. Sjöfågelrutterna ingår så här långt inte i den formella miljöövervakningen och har därmed ingen finansiering från Naturvårdsverket eller andra myndigheter. Sjöfågelrutterna är tänkt som en enklare inventering som passar även dem som inte har vana av tidigare inventeringar.

Det finns alltid behov av nya inventerare, och en lämplig inkörsport för den som vill börja inventera är Sjöfågelrutterna.

Vilka är vi?

Inom Svensk Fågeltaxering övervakar vi förändringar i de svenska fågelbeståndens storlek. Projektet drivs vid Biologiska institutionen, Lunds universitet, som en del i Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas miljöövervakningsprogram. Vi är den svenska representanten i det europeiska nätverket för fågelövervakning (EBCC).

ArtDatabanken

Större delen av ArtDatabankens verksamhet rymms inom SLU:s verksamhetsgren Fortlöpande miljöanalys (FOMA). FOMA fokuserar på samhällets behov – bl.a. som de uttrycks i riksdagens miljö kvalitetsmål – och den övergripande målsättningen om en långsiktigt hållbar utveckling. ArtDatabanken tar även fram de svenska rödlistorna och driver rapporteringssystemet Artportalen.

Ottenby fågelstation grundades redan 1946 och drivs av BirdLife Sverige – Sveriges Ornitologiska Förening. Vid Ottenby fågelstation bedrivs en omfattande och bred fågelforskning. Verksamhetsfältet inkluderar bl.a. fågelflyttningens gåtor, övervakning av populationsförändringar samt fåglarnas betydelse som reservoar för influensavirus.

Falsterbo Fågelstation startades 1955 och drivs av Skånes Ornitologiska Förening. Ringmärkningen bedrivs enligt standardiserade former sedan 1980 och sedan 1973 räknas sträckande fåglar under hösten. Dessutom inventeras rastande och häckande kustfåglar, och stationen samarbetar även med forskare vid Lunds universitet.

BirdLife Sverige – Sveriges Ornitologiska Förening – är den svenska grenen av det världsomspännande partnerskapet BirdLife International. Föreningen vilar på tre ben – fågelskådning, fågel-skydd och fågelforskning – och har ca 17 000 medlemmar samt regionala eller lokala organisationer över hela landet.

Sveriges fåglar 2019

är producerad av BirdLife Sverige – Sveriges Ornitologiska Förening i samarbete med Svensk Fågeltaxering vid Lunds Universitet och med material från ArtDatabanken samt fågelstationerna vid Ottenby och Falsterbo.

Redaktion och texter: Anders Wirdheim

Omslagets baksida: Tofsmes. Foto: Mikael Arinder/Skånska bilder

ISBN 978-91-88124-67-8

